

13-Türk atasözlerinde sık kullanılan kelimeler üzerine bir deęerlendirme¹

Mustafa ULUTAŐ²

Mehmet KARA³

APA: Ulutaş, M. (2020). Türk atasözlerinde sık kullanılan kelimeler üzerine bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 223-241. DOI: 10.29000/rumelide.843311.

Öz

Söz varlığı, bir dilin incelenmesi ve o dile ait çıkarımlara ulaşmada yararlanılacak temel kaynaklardandır. Atasözleri, dilin ve kültürün yansıması olarak söz varlığı içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan atasözlerinin kelime serveti üzerine yapılan araştırmalar, dil ve kültüre ait unsurların belirlenmesine ve dil eğitimine katkı sağlayacak çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, Türk atasözlerinde en sık kullanılan 100 kelimeyi belirleyerek bu kelimelerden hareketle dil ve kültüre ait birtakım değerlendirmelere ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla Metin Yurtbaşı'nın "Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü" adlı kitabı, nitel araştırmaya uygun olarak nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesinden yararlanılarak taranmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, atasözlerinde sık kullanılan kelimelerin günümüz yazılı materyallerinde sık tercih edilmediği; organ ve hayvan adlarından bir kısmının atasözlerinde sıklıkla yer aldığı; sık kullanılan karşıt anlamlı adların ilgili atasözlerinde birlikte yer aldığı; yine sık kullanılan cinsiyet bildiren adlarda benzer durumun görüldüğü; sık kullanılan fiillerin birçoğunun karşıt anlamlara sahip olduğu ya da birbirlerinin tersi durumları ifade etmek amacıyla kullanıldığı sonuçlarını ortaya çıkarmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk atasözleri, söz varlığı, kelime serveti, kelime sıklığı

An evaluation on frequently used words in Turkish proverbs

Abstract

The vocabulary is one of the main sources to be used in examining a language and reaching inferences about that language. Proverbs have an important place in vocabulary as a reflection of language and culture. In this respect, researches on the vocabulary of proverbs draw attention as studies that will contribute to the determination of language and cultural elements and language education. In this study, it is aimed to identify the 100 most frequently used words in Turkish proverbs and reach some evaluations of language and culture based on these words. For this purpose, Metin Yurtbaşı's book named "Classified Proverbs Dictionary" was scanned by using document analysis, which is one of the qualitative research data collection methods, in accordance with qualitative research. The data obtained from the study show that the words frequently used in proverbs are not frequently preferred in today's written materials; that some of the organ and animal names are frequently used in proverbs; where frequently used antonyms are included

¹ Bu makale, 16-18 Ekim 2019 tarihinde Samsun'da gerçekteşen XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

² Arş. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Amasya, Türkiye), mustafa.ulutas@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8317-7682 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 16.11.2020-kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.843311]

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Eğitimi ABD (Ankara, Türkiye), mehkara@gazi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4691-5460

together in related proverbs; A similar situation is observed in the frequently used names indicating gender; It has revealed that many of the frequently used verbs have opposite meanings or are used to express opposite situations.

Keywords: Turkish proverbs, vocabulary, word frequency

Giriş

Bir dilin en önemli unsuru, onun söz varlığıdır. Söz varlığı içinde de atasözlerinin ayrı bir yeri vardır. Bu sözler, dili kullanan milletin hayat tarzını, geleneklerini ve dünya görüşünü yansıtır. Atasözleri, bütün dillerde yer alan; toplum bilim, ruh bilim, eğitim bilimi, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok disiplinin inceleme alanına giren ulusal varlıklardır. İnsanlar arası iletişime deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği katan önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 2016: 13).

İnsanlar, çocukluktan yetişkinlik dönemlerine kadar birçok edebî türle tanışır. Dinledikleri ya da okudukları masallar, hikâyeler, efsaneler vb. ürünler dil gelişimleri üzerinde mutlaka bir iz bırakır. Bunların yanında, gündelik hayatın hemen her alanında bir yerlerden duyulan ya da başvuru alan atasözleri iletişimde anlamayı ve anlatmayı güçlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Masallar ya da hikâyelerle ilgilimiz belki çocukluk döneminden sonra biter ancak atasözleri tüm hayatımız boyunca bizi bırakmaz. Toplum içerisinde yer alan bir bireyin atasözü kullanmadan ya da duymadan geçirdiği gün yok gibidir. Folklorumuzun, kültürümüzün en önemli ürünlerinden biri olan atasözleri davranışlarımıza, duygularımıza ve düşüncelerimize yön verir; toplumu düzenleyen yasaların, din kurallarının, gelenek ve göreneklerin, örf ve âdetlerin yanında atasözlerinin de oldukça önemli bir yeri vardır (Oy, 1972).

Atasözleri; yaşlılar, bilge insanlar tarafından devredilen ve bir grup insanın özelliklerinden ziyade, ilke ve karakterle ilgilene güvenilir sözler olarak daha kolay kabul edilme eğilimindedir. Bir milletin dilindeki atasözleri çok önemli roller üstlenir. Bir kültür unsuru olarak atasözleri insanların davranışlarına ilham verebilir ve onlara rehberlik edebilir, deneyim öğretebilir, ahlaki eğitim verebilir ve diğer sosyal işlevleri yerine getirebilir. Dili kullanarak kültürü keşfetmenin ilginç ve yaratıcı bir yolu, her dilde bolca bulunan atasözleri üzerine çalışmaktır. Kültürü keşfetmenin bir yolu olarak atasözlerini kullanmak, belirli bir millet hakkındaki stereotipleri ve yanlış algıları analiz etmeye olanak sağlar (Nedeve, 2014). Bir millete ait atasözlerinin incelenmesi yoluyla o milletin düşünce ve duygu tarzı az çok öğrenilmiş olur. Çünkü atasözleri, milletlerin atalarının düşüncelerine, denemelerine, gelenek ve göreneklerine dayanır. Bu sözlerin varlığı, insanların geçmiş kuşakların düşünce ve tecrübelerinden faydalanmak istediklerini, ihtiyaç duyduklarında atalarının akıllarına ve öğütlerine sarıldıklarını göstermektedir (Hatiboğlu, 1963: 235). Milletlerin karakterlerini, belli durumlar karşısında takındıkları tavır ve düşünce yapılarını ifade eden atasözleri, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen genel bir kural özelliği taşır (Çobanoğlu, 2004: 1).

Türkçenin söz varlığı unsurları içerisinde atasözleri; ataların ilim, irfan ve hikmet deneyimlerini, geçmişin düşünce yapısıyla günümüze aktarması ve bunların gençlerin zihin dünyasını inşa etmesi bakımından önemli kaynaklardır. Dil gelişimi ve kültür aktarımı açısından atasözleri, çocukların erken yaşlardan itibaren karşılaşması gereken söz varlığı unsurlarındandır (Aytan, 2016: 441). Kendi başlarına bir edebî tür özelliği taşımaları bile atasözleri anlatımı güçlendirme, düşüncelere kuvvetli bir dayanak sağlama, az söyleyip çok şey ifade edebilme açısından konuşma ve yazma eğitiminde; anlama ve öğrenme isteği uyandırma açısından dinleme eğitiminde; vurgu ve tonlama üzerindeki

olumlu etkisi açısından da okuma eğitiminde kullanılacak ürünlerdendir (Baş, 2002: 62). Bunların yanında atasözleri, toplumun yoğun yaşamına alternatif davranış kalıpları sunarak katkıda bulunan, dolayısıyla çocuk eğitiminde tartışılmaz bir yeri olan çok önemli bir kültür unsurudur (Doina, 2017).

Atasözleri, sahip oldukları kelime çeşitliliği ve bunların anlam derinliği ile incelenmesi gereken önemli bir dil hazinesidir. Yazılı veya sözlü bir metinde, değişik türde ve anlamda sözcüklerin çok kullanılması ve tekrar etmesi, o metne edebî bir üslup, anlamsal bir derinlik ve zenginlik kazandırır ve bu durum, aynı zamanda okuyucunun varlıkları, durumları ve olayları, muhayyilesinde ve aklında daha canlı ve etkili bir şekilde tasavvur ve tahayyül etmesini de sağlar. Atasözleri buna olanak sağlayan en önemli kaynaklardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Bireylerin kelime hazinelerinin, anlama ve anlatma becerilerinin gelişiminde de kullanılan çok kıymetli kültürel unsurlardır. Atasözlerinin bu yönü, söz varlığı ve kelime hazinesi araştırmalarına çeşitli amaçlarla konu edilmelerine imkân tanımaktadır.

İnsanların günlük ihtiyaçları ve yaşadıkları çevreye göre kelime kullanımları değişmekte, kelime hazinelerindeki kelimelerin bir bölümü diğerlerine göre daha sık kullanılmaktadır. Gündelik yaşamda kullanılan kelime sayıları, diller arasında büyük farklılıklar göstermemektedir. Sözlüklerindeki kelimeler bakımından ne kadar zengin olursa olsun hemen hemen tüm dillerde günlük konuşmalarda kullanılan kelime sayısı birkaç bin kelimeyi geçmez. Kelime kullanım tercihlerini ve kullanılan kelime sayısını etkileyen bireylerin eğitim düzeyi, yaşı, kültürel birikimi, çevresi, okuma alışkanlığı ve kişisel yetenekleri gibi birçok etken bulunmaktadır (Kurudayıoğlu, 2011). Bu durum, kelime öğretiminde kelime seçiminin önemini ortaya çıkarmaktadır. Anlama ve anlatma becerilerinin gelişiminde söz varlığı kazanımı ve buna bağlı olarak kelime hazinesi oldukça önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerin etkili iletişim kurmaları, akademik başarıyı yakalamaları için kendi düzeylerine uygun kelime hazinesine sahip olmaları, bunun için de eğitimcilerin planlı bir biçimde hareket ederek öğrencilerine geniş ve yeterli imkânlar sunması gerekmektedir (Esgin, 2016). Bu bakımdan kelime öğretiminde öncelikle hangi kelimelerin öğretileceği, üzerinde durulması gereken en önemli noktadır. Hedef kitlenin düzeyine uygun kelime hazinesinin bilinmesi, bu noktadan hareketle belirli yaş grubundaki çocuklara hangi kelimelerin öğretileceğinin ve uygun kelime sayısının ne olacağının tespit edilmesi gerekmektedir (Özbay ve Melanhoğlu, 2008). Öğrencilerin dil becerilerinin gelişiminde söz varlığı ve kelime hazinesine yönelik araştırmaların önemi, bu noktada bir kat daha önem kazanmaktadır.

Söz varlığı, kelime hazinesi ile birlikte diğer söz varlığı unsurlarına dair hazineyi de içeren oldukça kapsamlı bir kavramdır. Kelime hazinesi ise bir metinde yer alan kelimeleri temsil etmektedir. Türkiye’de bu kavramlar ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında en büyük paydanın “kelime” olduğu görülmektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğu farklı türlerdeki dokümanların kelime hazinesinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Söz varlığı unsurları kelimeler vasıtasıyla oluşmaktadır, bu bakımdan kelimeler söz varlığının en önemli unsurudur. Bunun yanında kelime kavramından daha fazlasını ifade eden atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler gibi söz varlığı unsurlarının konuşma ve yazı dilinde farklı amaçlarla kullanıldığı unutulmamalıdır (Baş, 2011).

Kelime kavramının tanımı ve sınırları dillere göre farklılık gösterebilmektedir. Hatta aynı dilde bu kavram üzerine farklı tanımlar yapılabilmektedir. Kelime hazinesi üzerine yapılacak araştırmalarda, kelime sınırlarını belirlemek ve çalışmayı bu sınırlar çerçevesinde yürütmek gerekmektedir. Türkçenin kelime hazinesi ile ilgili araştırmalara bakıldığında, araştırmacıların kelime sınırlarını uygun gördükleri kelime tanımına göre belirlediği, bu yolda standart bir ölçüt benimsemediği görülmektedir (Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2005). Konuyla ilgili yaptıkları çalışmalarla ön plana çıkan Baş (2006), Karadağ (2005) ve Kurudayıoğlu (2005), kelime kavramının benimsenme biçiminin “taban” olarak

kabul edilmesinin uygun olacağını (Baş, 2011; Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2005) ifade etmişlerdir. Taban ise “...çekim unsurları çıkarıldığında, anlam ile biçimin kesiştiği ilk nokta” olarak açıklanmakta ve kelime sınırının taban olarak kabul edilmesinin, farklı araştırmacıların elde ettiği verilerin kullanılabilirliğini artırmaya ve bilimsel anlamda devamlılığı sağlamaya katkı yapacağı vurgulanmaktadır (Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2005: 305).

Bir dilin kelime hazinesine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalarda, genellikle seçilmiş bir havuzdan elde edilen kelimelerin kullanım sıklığı belirlenir ve bu kelimeler en sık kullanılanlardan en düşük sıklıkta kullanılan kelimeye doğru sıralanarak listelenir. Ayrıca kullanılan toplam kelime sayısı ve farklı kelimelerin sayıları belirlenerek bunlar üzerinden kelime hazinesine yönelik birtakım değerlendirmelerde bulunulur (Karadağ, 2017). Kelime sıklığı kavramı, bir dilde yer alan kelimelerin belli bir dönemde sözlü ve/veya yazılı kaynaklardaki kullanım sıklığını ifade etmektedir (Onan, 2016). Kelime sıklığı araştırmaları ile belirlenen temel kelime hazinesi, araştırma kapsamındaki dokümanlarda en çok kullanılan kelimeleri içermektedir. Sıklık araştırmalarının ana ögesi bir dilde var olan bazı kelimelerin kullanım sıklıklarını tespit etmektir ve 20. yüzyılın ilk yıllarından bugüne eğitimsel ve dil bilimsel olarak gerçekleştirilmektedir (Kurudayıoğlu, 2011). Konuyla ilgili hem Türkiye’de hem de dünyada yapılmış olan birçok araştırma, söz varlığının birden fazla unsurundan daha çok kelime hazinesini tespit etme amacını taşımaktadır. Söz varlığı araştırmaları; kelime hazinesini kapsadığı gibi deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler gibi unsurları da tespit etmeye yönelik kelime hazinesine ilişkin araştırmalar sadece kelimelerin dikkate alınıp listelendiği ve bu listelerin yorumlandığı çalışmalardır (Baş ve Karadağ, 2012).

Eğitim ve dil bilimi alanında kullanılmak üzere birçok veriler sunan kelime sıklığı çalışmaları, dil öğretimi göz önünde bulundurulduğunda bir yabancı dili öğrenmeye başlayanlara veya belirli seviyedeki öğrencilere belli aşamalarda hangi kelimelerin öğretilmesinin belirlenmesine imkân verir. Sıklık çalışmalarının sağladığı bu imkân, kelime öğretimine ayrılan zamanın daha etkin ve ekonomik kullanılmasına da olanak tanır (Ölker, 2011). Dil biliminin nicel dil bilimi diyebileceğimiz dalını oluşturan kelime sıklığı çalışmaları ve bu çalışmaların dil öğretiminde kullanılması, dil bilimi ile dil öğretiminin birbiriyle olan sıkı ilişkisini de ortaya koymaktadır (Dolunay, 2012). Bununla birlikte kelime sıklığı, metnin yüzeyinde yer alan ve sadece dil bilimciler için değil, aynı zamanda dil bilimci olmayanlar için de kullanışlı olan çok basit bir özelliktir. Sayım mekanik olarak yapılabilir ve sayım sonuçları tipografi, stenografi, psikoloji, psikiyatri, dil öğretimi, kriptografi, yazılım üretimi vb. alanlarda kullanılabilir (Popescu, 2009: 1).

Söz varlığı araştırmaları, hem yurt dışında hem de Türkiye’de yaklaşık yüz yıllık bir tarihe sahiptir. Günümüzde söz varlığının kelime, deyim, atasözü gibi unsurlarına ilişkin farklı hedef kitlelerine yönelik yapılan özel amaçlı araştırmaların yanında bir de derlem adı verilen ve sözlü ya da yazılı kaynaklardan toplanıp bir araya getirilen büyük malzemelerin tarandığı araştırmalar, Batı’da ilk kez Thorndike öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Derlem araştırmaları, dünyanın pek çok ülkesinde bir devlet projesi şeklinde yürütülmüştür ancak bu alana yönelik çalışmalar, Türkiye’de ne yazık ki diğer ülkelere oranla henüz istenilen düzeyde olmaktan uzaktır (Baş ve Karadağ, 2012).

Bilgisayar bilimlerindeki gelişmelere bağlı olarak derlem bilim çalışmaları; dil öğretimi ve diğer bilim dallarında, dünyada son derece önem ve hız kazanmıştır. Derlem, bir dildeki çeşitli sözlü veya yazılı metinlerin bir araya getirilip, bilgisayar yardımıyla işlendiği geniş veritabanlarıdır. “Söz varlığı araştırmalarında sıkça kullanılan kavramlardan biridir... Derlem, İngilizce literatürde corpus olarak geçmekte, Latince beden anlamına gelmektedir. Sözcüğün çoğul biçimi olarak da literatürde corpora

kullanılmaktadır. Derlem kısaca, boyutça büyük metin koleksiyonlarının elektronik biçimlerde bilgisayar ortamında tutulan dilsel kesitleri olarak tanımlanabilir.” (Onan, 2016: 17). Derlem bilim çalışmalarıyla her türlü metin farklı yönleriyle incelenebilmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler dil bilim, dil eğitimi, psikoloji, istatistik ve toplum bilim gibi alanlardaki araştırmacılara çalışma olanağı sağlamaktadır. Derlemin, söz varlığının sıklık düzenini tespit etmenin yanında; temel dil becerilerinin gelişimi için gerekli malzemeyi sağladığı da bir gerçektir. Bir veri kaynağı olarak derlem, dil öğretiminde hangi kelimelerin kullanılacağını veya kullanılacak materyallerin hangi unsurlarını içereceğini belirlemeye yönelik çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından oldukça önemlidir (Esgin, 2016).

Uzman araştırmacılar tarafından derlenip bir araya getirilen Türk atasözlerinin kelime sıklığı belirleme çalışmalarına konu edilmesi ve elde edilen verilerin karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması alana katkı sağlaması bakımından önemli görülmektedir. Konuyla ilgili yaptıkları çalışmalarda Çakmakçı'nın (2018) atasözleri ve deyimlere ilişkin sıklık listesini bir arada oluşturduğu ve değerlendirdiği, Güzel ve Karadağ'ın (2013) ise taradıkları bir kaynakta yer alan atasözlerinin kelime sıklığını belirleyerek bu kelimeler üzerinden birtakım çıkarımlarda bulunduğu bilinmektedir. Türk atasözlerini derleyen çok sayıda araştırmacı ve dolayısıyla kaynak bulunduğu göre, bu kaynaklardaki atasözlerinin kelime sıklığını belirleme çalışmaları hem kaynaklar hem de farklı kelime sıklığı listeleri ile bir karşılaştırma yapmaya imkân tanyacaktır. Elde edilecek veriler, Türkçenin kelime sıklığının geçmişten günümüze yaşadığı değişime ışık tutması bakımından önemli görülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Türk atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelimeyi belirlemek; elde edilen sıklık listesini kelime türü olarak ad, fiil; anlamsal olarak organ, cinsiyet, karşıt anlamlı adlar şeklinde incelemek ve yapılan kelime sıklığı araştırmalarıyla karşılaştırmak; bu kelimelerin Türk dili, kültürü, Türkçe eğitimi açısından önemini tespit etmektir.

Sınırlılıklar

Türk atasözlerinin derlendiği, temel kaynak olarak nitelenebilecek çok sayıda çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Mustafa Nihat Özön, Ömer Asım Aksoy, Feridun Fazıl Tülbentçi, Aydın Oy, İsmail Hilmi Soykut, Metin Yurtbaşı gibi isimler bu çalışmaları yapan araştırmacılardan sadece birkaçıdır. Bu çalışmanın veri kaynağı Metin Yurtbaşı'nın “Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü” adlı eseri olarak belirlenmiştir. Çalışmada bu eserin tercih edilme sebebi, Metin Yurtbaşı'nın kendisinden önce yapılan araştırmaları da inceleyerek elde ettiği verilere kendi çalışmasında yer vermiş olmasıdır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma betimsel nitelikte olup nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma; araştırmanın konusunu oluşturan olgu ya da olayın doğal ortamında incelendiği, araştırmacının katılımcı bir rol üstlendiği, toplanan verilerin bütüncül bir yaklaşımla analiz edildiği, araştırmaya dâhil edilen bireylerin algı ve deneyimlerinin ortaya konduğu, esnek ve tümevarımcı, okuyucuya betimsel ve gerçek bir resim sunan bir araştırma türüdür. Çalışmada, nitel araştırmaya uygun olarak nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili bilgiler içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesi, geleneksel olarak tarihçilerin,

antropologların ve dil bilimcilerin yararlandığı bir yöntem olarak bilinmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Verilerin toplanması ve analizi

Çalışmanın veri toplama aşamasında, Metin Yurtbaşı'nın hazırlamış olduğu "Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü" (2013) dijital ortama aktarılmıştır. Eserin kelime listesi, kelime sıklığı hesaplama programı yardımıyla oluşturulmuştur. Verilerin toplanması ve analizi sürecinde "kelime"nin sınırı, Kurudayıoğlu ve Karadağ'ın (2005) önerdiği "taban" olarak kabul edilmiş ve çalışma bu temel üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Çalışmada incelenen eserden alınan 8.901 atasözünde toplam 49.782 kelime kullanıldığı, tekil kelime sayısının ise 12.930 olduğu belirlenmiştir. Kelimeler üzerinde yapılan işlemler sonucunda 4.048 kelimelik bir kelime havuzu oluşmuştur. Bu kelime havuzunun da en sık kullanılan ilk 100 kelimesi listelenmiş ve aşağıdaki bölümde, alanda yapılmış çeşitli çalışmalarla karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Bu karşılaştırmalarla ulaşılmak istenilen amaç, Türk atasözlerinde sık kullanılan kelimelerin Türkçenin belirli dönemlerinde üretilen yazılı metinlerde sık kullanılan kelimelerle ne derece örtüşüğünü belirleyebilmektir.

Ölker (2011), yaptığı çalışmada 1945-1950 yılları arasındaki Türkçenin yazılı materyallerini esas alarak bir kelime sıklığı sözlüğü oluşturmuştur. Göz'ün (2003) 1995-2000 yılları arasındaki yazılı materyalleri kullanarak oluşturduğu "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı" çalışmasını göz önünde bulunduran araştırmacı, her iki sözlüğü karşılaştırarak birtakım sonuçlara ve değerlendirmelere ulaşmıştır. Ölker'in (2011) çalışması, en eski tarihli yazılı materyallerin incelenmesine dayandığından bu çalışmada öncelikle araştırmacının belirlediği en sık kullanılan ilk 100 kelime ile atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelime karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Aşağıdaki tabloda Ölker'in belirlediği en sık kullanılan kelimeler ile atasözlerinde en sık kullanılan kelimeler karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Atasözleri ile 1945-1950 yılları yazılı materyallerinde en sık kullanılan ilk 100 kelime

Yurtbaşı (2013)			Ölker (2011)								
Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık
1	<i>ol-</i>	1929	51	ana	145	1	ve	29421	51	memleket	1865
2	<i>bir</i>	784	52	mal	145	2	<i>bir</i>	28157	52	<i>çık-</i>	1859
3	<i>da(de)</i>	585	53	taş	145	3	bu	22798	53	<i>söyle-</i>	1846
4	<i>de-</i>	464	54	düşman	139	4	<i>ol-</i>	20515	54	<i>geç-</i>	1841
5	<i>gel-</i>	428	55	it	138	5	o	7239	55	<i>yol</i>	1825
6	<i>ye-</i>	392	56	yüz(çehre)	136	6	<i>et-</i>	6141	56	veya	1821
7	<i>baş</i>	365	57	mı(mi- mu-mü)	135	7	<i>için</i>	5843	57	<i>göz</i>	1817
8	<i>et-</i>	364	58	<i>söyle-</i>	135	8	<i>bil-</i>	5046	58	<i>insan</i>	1768
9	<i>el</i> (<i>uzuv</i>)	357	59	aç	132	9	<i>ile</i>	4990	59	şekil	1733
10	<i>var</i>	351	60	tut-	131	10	<i>gibi</i>	4835	60	karşı	1683

11	ne	348	61	gir-	130	11	gel-	4641	61	başla-	1616
12	yer	340	62	bul-	127	12	bulun-	4071	62	edil-	1604
13	ver-	323	63	deli	127	13	de-	3977	63	başka	1599
14	her	313	64	dağ	124	14	sonra	3903	64	kız	1578
15	al-	311	65	gibi	123	15	kadar	3689	65	devlet	1570
16	ile	297	66	değil	122	16	kendi	3653	66	yeni	1504
17	git-	294	67	kadın	121	17	ver-	3455	67	son	1481
18	kendi	293	68	kurt	119	18	yap-	3257	68	şu	1471
19	bil-	283	69	ekmek	115	19	var	3230	69	göster-	1460
20	gör-	265	70	kişi	115	20	daha	3218	70	baş	1457
21	çık-	263	71	ağız	113	21	büyük	3043	71	hakkında	1412
22	çok	261	72	can	112	22	iç	2982	72	diğer	1381
23	göz	235	73	köpek	112	23	her	2949	73	yok	1381
24	kal-	234	74	çek-	111	24	al-	2941	74	şehir	1362
25	insan	233	75	ayak	109	25	gün	2934	75	sen	1343
26	iş	228	76	deve	109	26	ne	2905	76	yalnız	1337
27	at	226	77	para	108	27	ben(zamir)	2895	77	bul-	1304
28	ev	225	78	gerek	106	28	iki	2879	78	doğru	1259
29	Allah	224	79	güzel	106	29	zaman	2877	79	kanun	1253
30	su	223	80	için	106	30	ki	2866	80	kadın	1251
31	öl-	219	81	sonra	106	31	taraf	2832	81	suret	1241
32	adam	205	82	oğul	104	32	yer	2750	82	millet	1238
33	iki	191	83	baba	103	33	en(genişlik)	2705	83	beraber	1237
34	bak-	190	84	kim	103	34	fakat	2695	84	gir-	1236
35	eşek	189	85	herkes	102	35	bütün	2682	85	çocuk	1230
36	dost	183	86	karı	102	36	ara	2670	86	diye	1226
37	gün	181	87	kör	102	37	iş	2667	87	hayat	1221
38	sen	179	88	dert	101	38	çok	2659	88	saat	1221
39	düş-	178	89	dur-	101	39	üzeri	2656	89	bugün	1217
40	geç-	172	90	kuş	101	40	değil	2554	90	söz	1215
41	söz	172	91	büyük	100	41	gör-	2544	91	bazı	1211
42	iyi	167	92	ağla-	99	42	biz	2451	92	iyi	1211
43	iste-	166	93	ağaç	97	43	hâl	2439	93	böyle	1188
44	kız	165	94	dünya	97	44	iste-	2424	94	dünya	1174
45	yok	157	95	gönül	97	45	şey	2347	95	tarih	1170
46	ya	154	96	kapı	97	46	yapıl-	2254	96	sene	1167
47	yap-	149	97	kork-	97	47	el(organ)	2124	97	bak-	1165
48	kadar	147	98	gül-	95	48	git-	2073	98	kısım	1162
49	ben	146	99	komşu	95	49	kal-	2046	99	ilk	1155
50	yol	146	100	akıl	94	50	göre	1944	100	üzere	1146

Tablo 1'e göre atasözlerinde en sık kullanılan 100 kelime ile 1945-1950 yılları arası yazılı materyallerde en sık kullanılan 100 kelimenin %48 oranında örtüştüğü görülmektedir. Örtüşen kelimeler arasında çoğunlukla zamir, edat ve bağlaçların yer aldığı dikkat çekmektedir. Atasözlerinde, ilk 100 kelime arasında 27 fiil; 1945-1950 yıllarına ait yazılı materyallerde ise ilk 100 kelime arasında 23 fiil yer almaktadır. Ortak kullanılan fiillerin oranı atasözleri sıklık listesi için %66; 1945-1950 yazılı materyaller sıklık listesi için %78 olarak belirlenmiştir. Bu durum, 1945-1950 yıllarında sık kullanılan fiillerin atasözlerinde çokça yer bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Söz varlığımızın önemli bir unsuru olan atasözlerinde kullanılan fiillerin bir döneme ait yazılı materyallerde de sıklıkla yer alması, bu sözlerin anlam zenginliğinin kavranmasına olumlu etki edecek bir özellik olarak dikkat çekmektedir.

Göz'ün (2003) 1995-2000 yıllarında yayımlanmış yazılı materyalleri kullanarak hazırladığı "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü"nde 22.693 adet tekil kelime bulunmaktadır. Sözlüğü oluştururken 1.006.306 kelimelik bir havuz oluşturan araştırmacı, titizlikle yürütülen süreç sonucunda Türkçeye önemli bir sıklık sözlüğü kazandırmıştır. Göz'ün (2003) yaptığı çalışmada ulaştığı en sık kullanılan ilk 100 kelime belirlenmiş ve çalışmamızda elde edilen kelime sıklığı ile karşılaştırmak amacıyla tablolastırılmıştır. Aşağıdaki tabloda "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü"nde en sık kullanılan ilk 100 kelime ile atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelimenin karşılaştırması yer almaktadır.

Tablo 2. Atasözleri ile yazılı türkçenin kelime sıklığı sözlüğü'nde en sık kullanılan ilk 100 kelime

Yurtbaşı (2013)			Göz (2003)			Yurtbaşı (2013)			Göz (2003)		
Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık
1	<i>ol-</i>	1929	51	<i>ana</i>	145	1	<i>bir</i>	29286	51	<i>orta</i>	1537
2	<i>bir</i>	784	52	<i>mal</i>	145	2	<i>ve</i>	22856	52	<i>su</i>	1537
3	<i>da(de)</i>	585	53	<i>taş</i>	145	3	<i>ol-</i>	20844	53	<i>gir-</i>	1527
4	<i>de-</i>	464	54	<i>düşman</i>	139	4	<i>bu</i>	15140	54	<i>ülke</i>	1527
5	<i>gel-</i>	428	55	<i>it</i>	138	5	<i>için</i>	6886	55	<i>hiç</i>	1509
6	<i>ye-</i>	392	56	<i>yüz(çehre)</i>	136	6	<i>o</i>	6421	56	<i>bile</i>	1493
7	<i>baş</i>	365	57	<i>mı(mi-mu-mü)</i>	135	7	<i>ben</i>	5819	57	<i>nasıl</i>	1470
8	<i>et-</i>	364	58	<i>söyle-</i>	135	8	<i>de-</i>	5268	58	<i>bütün</i>	1447
9	<i>el(uzuv)</i>	357	59	<i>aç</i>	132	9	<i>çok</i>	5405	59	<i>karşı</i>	1447
10	<i>var</i>	351	60	<i>tut-</i>	131	10	<i>yap-</i>	5189	60	<i>bul-</i>	1446
11	<i>ne</i>	348	61	<i>gir-</i>	130	11	<i>ne</i>	5098	61	<i>böyle</i>	1445
12	<i>yer</i>	340	62	<i>bul-</i>	127	12	<i>gibi</i>	4994	62	<i>yaşa-</i>	1442
13	<i>ver-</i>	323	63	<i>deli</i>	127	13	<i>daha</i>	4683	63	<i>düşün-</i>	1439
14	<i>her</i>	313	64	<i>dağ</i>	124	14	<i>al-</i>	4422	64	<i>aynı</i>	1433
15	<i>al-</i>	311	65	<i>gibi</i>	123	15	<i>var</i>	4200	65	<i>iç</i>	1422
16	<i>ile</i>	297	66	<i>değil</i>	122	16	<i>kendi</i>	4175	66	<i>ancak</i>	1415
17	<i>git-</i>	294	67	<i>kadın</i>	121	17	<i>gel-</i>	4033	67	<i>kişi</i>	1413
18	<i>kendi</i>	293	68	<i>kurt</i>	119	18	<i>ile</i>	3830	68	<i>bunlar</i>	1409
19	<i>bil-</i>	283	69	<i>ekmek</i>	115	19	<i>ver-</i>	3827	69	<i>veya</i>	1405
20	<i>gör-</i>	265	70	<i>kişi</i>	115	20	<i>ama</i>	3668	70	<i>ilk</i>	1402

21	çık-	263	71	ağız	113	21	sonra	3639	71	göre	1355
22	çok	261	72	can	112	22	kadar	3527	72	ön	1344
23	göz	235	73	köpek	112	23	yer	3361	73	son	1337
24	kal-	234	74	çek-	111	24	en(zarf)	3296	74	biri	1335
25	insan	233	75	ayak	109	25	insan	3352	75	şekil	1328
26	iş	228	76	deve	109	26	değil	3273	76	önemli	1319
27	at	226	77	para	108	27	neden(zarf)	1618	77	hem	1274
28	ev	225	78	gerek	106	28	siz	1939	78	göster-	1268
29	Allah	224	79	güzel	106	29	konu	1934	79	et-	1265
30	su	223	80	için	106	30	yapıl-	1913	80	alt	1237
31	öl-	219	81	sonra	106	31	iyi	1907	81	getir-	1230
32	adam	205	82	oğul	104	32	kadın	1898	82	kullan-	1228
33	iki	191	83	baba	103	33	ev	1887	83	çünkü	1226
34	bak-	190	84	kim	103	34	ise	1882	84	şimdi	1204
35	eşek	189	85	herkes	102	35	diye	1878	85	adam	1169
36	dost	183	86	karı	102	36	bulun-	1856	86	onun	1162
37	gün	181	87	kör	102	37	söyle-	1837	87	diğer	1136
38	sen	179	88	dert	101	38	göz	1764	88	üzerinde	1117
39	düş-	178	89	dur-	101	39	gerek-	1782	89	ses	1113
40	geç-	172	90	kuş	101	40	dünya (herkes, ülkeler)	1684	90	hep	1104
41	söz	172	91	büyük	100	41	baş(esas)	1204	91	dur-	1091
42	iyi	167	92	ağla-	99	42	durum	1668	92	kız	1088
43	iste-	166	93	ağaç	97	43	yan	1660	93	tüm	1083
44	kız	165	94	dünya	97	44	geç-	1655	94	artık(zarf)	1067
45	yok	157	95	gönül	97	45	sen	1652	95	çek-	1066
46	ya	154	96	kapı	97	46	onlar	1629	96	konuş-	1053
47	yap-	149	97	kork-	97	47	yeni	1597	97	para	1046
48	kadar	147	98	gül-	95	48	önce	1587	98	anla-	1040
49	ben	146	99	komşu	95	49	başka	1586	99	anne	1037
50	yol	146	100	akıl	94	50	hâl	1583	100	az	1036

Tablo 2'ye bakıldığında, iki sıklık listesinde yer alan ilk 100 kelimenin örtüşme düzeyinin %37 olduğu görülmektedir. Her iki listede de yer alan kelimelerden 20'si isim ya da isim soylu kelime; 12'si fiil; 5'i edat ve/veya bağlaç özelliği taşımaktadır. 1995-2000 yılları arasında yayımlanmış yazılı materyallerde kullanılan fiiller ile atasözlerinde yer alan fiillerin örtüşme oranının (%52), 1945-1950 yıllarını kapsayan materyallerde kullanılan fiillere (%78) göre daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Göz'ün (2003) hazırlanmış olduğu listede (1995-2000 yılları yazılı materyaller), Ölker'in (2011) hazırladığı listeye (1945-1950 yılları yazılı materyaller) benzer olarak en sık kullanılan kelimeler içerisinde 23 fiil bulunmasına rağmen bu fiillerin atasözlerinde kullanılan fiillerden farklılaştığı görülmektedir. Bu durum yıllara göre fiil kullanım tercihlerinin önemli ölçüde değiştiğini ortaya çıkarmaktadır.

Tezcan-Aksu ve Adalı (2018) yaptıkları çalışmada, 2014 yılına ait sanal ortamdaki Türkçe metinleri bir araya getirmişlerdir. Toplamda 65.534 sözcükten oluşan sıklık listesinde madde başı olan kelimeler, ekli hâlleriyle dâhil edilmiştir. Bu yaklaşımın benzer çalışmalardan farklı bir durumu ortaya çıkardığı, aynı kökten gelen ek almış farklı kelimelerin sıralamada yer aldığı görülmektedir. Çalışmamızda elde edilen en sık kullanılan ilk 100 kelime ile araştırmacıların belirlediği ilk 100 kelimeyi gösteren tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3. Atasözleri ile çağdaş türkçenin sıklık sözlüğü'nde en sık kullanılan ilk 100 kelime

Yurtbaşı (2013)			Tezcan-Aksu ve Adalı (2018)		
Sıra	Kelime	Sıklık	Sıra	Kelime	Sıklık
1	<i>ol-</i>	1929	51	<i>ana</i>	145
2	<i>bir</i>	784	52	<i>mal</i>	145
3	<i>da(de)</i>	585	53	<i>taş</i>	145
4	<i>de-</i>	464	54	<i>düşman</i>	139
5	<i>gel-</i>	428	55	<i>it</i>	138
6	<i>ye-</i>	392	56	<i>yüz(çehre)</i>	136
7	<i>baş</i>	365	57	<i>mı(mi-mu-mü)</i>	135
8	<i>et-</i>	364	58	<i>söyle-</i>	135
9	<i>el(uzuv)</i>	357	59	<i>aç</i>	132
10	<i>var</i>	351	60	<i>tut-</i>	131
11	<i>ne</i>	348	61	<i>gir-</i>	130
12	<i>yer</i>	340	62	<i>bul-</i>	127
13	<i>ver-</i>	323	63	<i>deli</i>	127
14	<i>her</i>	313	64	<i>dağ</i>	124
15	<i>al-</i>	311	65	<i>gibi</i>	123
16	<i>ile</i>	297	66	<i>değil</i>	122
17	<i>git-</i>	294	67	<i>kadın</i>	121
18	<i>kendi</i>	293	68	<i>kurt</i>	119
19	<i>bil-</i>	283	69	<i>ekmek</i>	115
20	<i>gör-</i>	265	70	<i>kişi</i>	115
21	<i>çık-</i>	263	71	<i>ağız</i>	113
22	<i>çok</i>	261	72	<i>can</i>	112
23	<i>göz</i>	235	73	<i>köpek</i>	112
24	<i>kal-</i>	234	74	<i>çek-</i>	111
25	<i>insan</i>	233	75	<i>ayak</i>	109
26	<i>iş</i>	228	76	<i>deve</i>	109
27	<i>at</i>	226	77	<i>para</i>	108
28	<i>ev</i>	225	78	<i>gerek</i>	106
29	<i>Allah</i>	224	79	<i>güzel</i>	106
30	<i>su</i>	223	80	<i>için</i>	106
31	<i>öl-</i>	219	81	<i>sonra</i>	106
1	<i>ve</i>	6564929	51	<i>önemli</i>	356177
2	<i>bir</i>	6069483	52	<i>ya</i>	353532
3	<i>bu</i>	3581117	53	<i>yapılan</i>	353352
4	<i>da</i>	2416779	54	<i>zaman</i>	352628
5	<i>de</i>	2320554	55	<i>etti</i>	350982
6	<i>için</i>	1979653	56	<i>gün</i>	348345
7	<i>ile</i>	1598378	57	<i>aynı</i>	334525
8	<i>çok</i>	1314013	58	<i>yok</i>	331107
9	<i>olarak</i>	1094053	59	<i>eden</i>	324438
10	<i>daha</i>	1064058	60	<i>üzerine</i>	323822
11	<i>en</i>	967535	61	<i>gelen</i>	311495
12	<i>olan</i>	885702	62	<i>devam</i>	309984
13	<i>sonra</i>	820286	63	<i>hem</i>	308452
14	<i>gibi</i>	801915	64	<i>birlikte</i>	303399
15	<i>kadar</i>	768909	65	<i>art</i>	292516
16	<i>ilk</i>	609770	66	<i>geçen</i>	292101
17	<i>her</i>	666022	67	<i>sadece</i>	286731
18	<i>var</i>	644128	68	<i>yaptığı</i>	284883
19	<i>ne</i>	625200	69	<i>karşı</i>	283194
20	<i>olduğunu</i>	615156	70	<i>ifade</i>	280949
21	<i>büyük</i>	600640	71	<i>tüm</i>	277146
22	<i>dedi</i>	595321	72	<i>biz</i>	268838
23	<i>yeni</i>	563377	73	<i>böyle</i>	267412
24	<i>iki</i>	560498	74	<i>özel</i>	265366
25	<i>yüzde</i>	551077	75	<i>şu</i>	260731
26	<i>diye</i>	521986	76	<i>bile</i>	258352
27	<i>bin</i>	519798	77	<i>kendi</i>	256071
28	<i>son</i>	517087	78	<i>nedeniyle</i>	255037
29	<i>yıl</i>	512916	79	<i>tek</i>	253153
30	<i>göre</i>	499709	80	<i>bazı</i>	252697
31	<i>önce</i>	490943	81	<i>kişi</i>	250461

32	adam	205	82	oğul	104	32	başkanı	478884	82	bunun	250235
33	iki	191	83	baba	103	33	olduğu	475230	83	kez	249335
34	bak-	190	84	kim	103	34	değil	470562	84	devlet	246578
35	eşek	189	85	herkes	102	35	Türk	468827	85	fazla	245782
36	dost	183	86	karı	102	36	iyi	456548	86	nasıl	244761
37	gün	181	87	kör	102	37	söyledi	459108	87	diğer	244032
38	sen	179	88	dert	101	38	ancak	459159	88	ortaya	238138
39	düş-	178	89	dur-	101	39	o	438323	89	şey	237524
40	geç-	172	90	kuş	101	40	ilgili	429266	90	şöyle	235783
41	söz	172	91	büyük	100	41	ki	419457	91	konuştu	229834
42	iyi	167	92	ağla-	99	42	tarafından	403271	92	bugün	228458
43	iste-	166	93	ağaç	97	43	ben	401297	93	iş	226750
44	kız	165	94	dünya	97	44	ama	399507	94	bulunan	226443
45	yok	157	95	gönül	97	45	genel	391449	95	başka	222868
46	ya	154	96	kapı	97	46	milyon	387340	96	çünkü	221126
47	yap-	149	97	kork-	97	47	arasında	382006	97	Avrupa	219158
48	kadar	147	98	gül-	95	48	yer	369434	98	eski	219030
49	ben	146	99	komşu	95	49	oldu	366837	99	alan	216970
50	yol	146	100	akıl	94	50	içinde	363750	100	dün	213927

Tablo 3'e bakıldığında, bu çalışmada kelime sıklığı belirlenen atasözlerinin ilk 100 kelimesi ile Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü'nde (Tezcan Aksu ve Adalı, 2018) listelenmiş ilk 100 kelimenin %30 oranında örtüştüğü görülmektedir. Tezcan-Aksu ve Adalı (2018) çalışmalarında, kendilerinden önce yapılan araştırmalardan farklı bir yol izlemiş, madde başı kelimelerin belirlenmesinde yapım eki alanların yanında çekim eki alan kelimeleri de sıralamaya ekli hâlleriyle dâhil etmişlerdir. Bu durum, aynı köke sahip çekimlenmiş pek çok kelimenin sıklık listesinde yer almasına neden olmaktadır. Bu bakımdan sıklık açısından üst sıralarda yer alabilecek farklı kelimeler alt sıralarda kendine yer bulmaktadır. Tüm bunlara rağmen atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelime ile Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü'nde en sık kullanılan ilk 100 kelime arasından sadece 30'unun örtüşmesi her ne kadar sanal ortamda yer alan metinler (elektronik kitaplar, gazeteler, dergiler vs.) temel alınmış olsa da oldukça az bir oran olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında her iki listede yer alan kelimelerin çoğunlukla bağlaç ve edatlar olduğu görülmektedir. Gündelik yaşantıda kavram zenginliği açısından önemli bir yer tutan birçok kelimenin araştırmacıların belirlediği sıklık listesinde yer almadığı dikkat çekmektedir.

Sık kullanılan adlara yönelik bulgular

Çalışmanın bu başlığı altında, daha önceki listelerde ifade edilen ve en sık kullanılan 100 kelime içerisinde yer alan adlara yönelik yorumlarda bulunulacaktır.

Organ adları

Türkçenin temel söz varlığı içinde organ adlarının önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Türkçenin deyim oluşturma sürecinde çok sık kullanılan organ adlarında "baş, göz, el, yüz, yürek" gibi adların

başı çektiği görülmektedir (Şahin, 2009). Benzer bir durumun kelime listesi çıkarılan atasözlerinde de olduğu dikkat çekmektedir. Atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelime içerisinde “baş, el, göz, yüz, ağız, ayak” organ adlarının bulunduğu belirlenmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen atasözleri içinde baş 365, el 357, göz 235, yüz 136, ağız 113, ayak ise 109 kez kullanılmıştır. Bu kelimelerin kullanıldığı birçok atasözünde organ adlarının insanın kendisini ifade ettiği, yani atasözlerinde sanatlı bir kullanımın olduğu göze çarpmaktadır. Çoşar’ın (2008) konuyla ilgili yaptığı bir çalışmada, organ adlarının bu özelliğini çeşitli yönleriyle ele aldığı görülmektedir. Atasözlerinde sık kullanıldığı tespit edilen baş kelimesi ile ilgili olarak “Acıklı başta akıl olmaz., Ağızdan çıkan başa değer., Akla gelmeyen başa gelir., Bir başa bir gömlek yeter.”; el kelimesi ile ilgili olarak “Ağlamakla yâr ele girmez., Alet işler el övünür., Altın eli bıçak kesmez.”; göz kelimesi ile ilgili olarak “Allah dört gözden ayırmasın., Ayıp arayan göz, hüner görmez., Kar izi kapatır ok gözü kapatır.”; yüz kelimesine yönelik “Yerdeki yüze kimse bakmaz, Her yüze gülünü dost sanma., Ne çaldın yüzüme ne çalayım yüzüne.”; ağız kelimesine yönelik “Bin ağız bir ağız hiç eder., Bir ağızdan çıkan bir orduya yayılır., Buyuran ağız yorulmamış.” ve son olarak ayak kelimesine yönelik daha az olmakla birlikte “Ayağı yürüten baştır., Ayak başa bağlıdır., Ayak gitmese el getirmez.” gibi atasözlerini bu duruma örnek göstermek mümkün görünmektedir.

Türk atasözlerinin bünyesinde bazen bir veya birden fazla deyim yer alabildiği bilinmektedir. Atasözlerini oluşturan kelimelerin çoğu zaman gerçek anlamının dışında kullanılması, gerçek anlamının dışında bir anlamı ifade eden deyimlerin atasözlerinin içerisinde yer alabilmesini mümkün kılmaktadır (İçel, 2009). Benzer kullanımları, ilgili organ adlarının geçtiği “Allah’ın verdiği taşar, dökülür; kulun verdiği başa kakılır.”, “Arının dikenini gördüm, balından el çektim.” “Açın karnı doysa gözü doymaz.”, “Allah bile kulun hatasını yüzüne vurmaz.”, “Alın teriyle kazanılan para ağız tadıyla yenir.” ve “Kedi gibi nereden atsan dört ayak üstüne düşer.” gibi atasözlerinde görmek mümkündür.

Hayvan adları

En sık kullanılan ilk 100 kelime listesine göre, çalışmada yer alan atasözlerinde at 226, eşek 189, it 138, kurt 119, köpek 112, deve 109, kuş 101 kullanım sıklığına sahiptir. Bu hayvan adlarının bazı atasözlerinde birlikte kullanıldığı görülmektedir: “Aç at yol almaz aç it av almaz., At alırsan yazın al deve alırsan güzün al avrat alırsan gezin al., At yedi günde it yediği günde belli olur., Ata binenin heybesinde sarı sarı altın eşeğe binenin heybesinde sarı sarı saman., At teper katır teper ara yerde eşek ölür., Ardında yüz köpek havlamayan kurt kurt sayılmaz., Ölmüş eşek kurttan korkmaz., Deve yük çeke köpek solur., Deve silkinse eşeğe yük çıkar., Kuş bakışı başka kurt bakışı yine başka., Öküze boynuzu kuşa kanadı köpeğe kuyruğu yük olmaz.” gibi örnekler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu atasözlerinde ilgili hayvanların temsil ettiği birtakım özelliklerin karşılaştırmaya ya da sınıflandırmaya tâbi tutulduğu dikkat çekmektedir. Bu karşılaştırma ve sınıflandırmalardan hareketle, insanların ilgili hayvanlara yükledikleri değer ve anlamlara yönelik birtakım ipuçlarına da ulaşılmaktadır.

Sık kullanıldığı belirlenen hayvan adları ile kurulmuş atasözleri incelendiğinde, her bir hayvanın belli özelliklerinin anlama yansıdığı ve bu özelliklerin mecazi kullanımlarla insan davranışlarına aktarıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin at ile ilgili olarak “At ile avrada inan olmaz., At ile avrat yiğidin bahtına., At adımına göre değil adamına göre yürür.” gibi atasözleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca “At, avrat, kılıç emanet edilmez.” atasözü bu hayvana verilen değer; “Atın dorusu yiğidin delisi., Atta karın yiğitte burun.” gibi atasözlerinde bu hayvanın “yiğit” kelimesiyle birlikte kullanılması da binek bir hayvan olarak atın bunun ötesinde yiğidin yoldaşı olarak da değer taşıdığını akla getirmektedir.

Eşek kelimesi ise atasözlerinde çoğunlukla değersizliği ifade etmektedir. Bunun tersi kullanımlara rastlanmakla beraber “Cahilin eşekten farkı yoktur., Eşek kulağı kesilmekle küheylan olmaz., Adam adamdır olmasa da pulu eşek eşektir atlastan olsa çulu.” gibi daha birçok atasözü bu hayvan adının mecazen insana aktarıldığında ifade ettiği olumsuz yargıyı açık bir şekilde göstermektedir.

Atasözlerinde sık kullanılan it ve köpek adları aynı hayvanı ifade etmektedir. Bunun yanında it hayvan adının “Değersiz, terbiyesiz kimse” (Türkçe Sözlük) şeklinde taşıdığı anlamı dikkate alındığında değersizliği ifade ettiği, bu adın atasözlerinde çoğunlukla bu anlamı yansıtmak için kullanıldığı göze çarpmaktadır. “Eski düşman dost olmaz olsa da dürüst olmaz it derisinden post olmaz., Ata da soy gerek ite de., İtle yatan bitle kalkar., Kız evladı yerine düşerse bir eyerli at yerine düşmezse bir uyuz it., Tuz ekmek hakkı bilmeyen itten de beterdir.” gibi atasözleri bu kullanımlara örnektir. Ayrıca “Yavşak büyür bit olur öksüz büyür it olur.” Atasözü doğrudan doğruya bu hayvan adının Türkçe Sözlük'teki ikinci anlamını yansıtmaya bakımdan dikkat çekmektedir. Benzer kullanımların köpek hayvan adının kullanıldığı atasözlerinde daha az olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte insanı değersizleştirmek amacıyla köpek kelimesinin kullanıldığı, insanların bu hayvanla karşılaştırıldığı atasözlerinin de olduğu görülmektedir: “Kötüye yapılan iyilikten köpeğe atılan kemik daha hayırlıdır., Adam olmayana adamlık köpek yüzüne gülsuyu dökmek gibidir.” gibi atasözleri bu kullanımlara örnektir. “Köpek ekmek veren eli/kapıyı tanır., Köpek sahibini ısırılmaz., Ev köpeğinin düşmanı hırsız komşudur.” gibi atasözleri ise bu hayvanın insanlar tarafından bir arkadaş, bir koruyucu olarak neden tercih edildiğini açıklar niteliktedir.

Atasözlerinde sık kullanılan bir başka hayvan olan kurt, vahşi ve yırtıcı bir hayvandır. Kurdu bu özelliklerinin ilgili atasözlerine de yansıdığı görülmektedir. “Kurdu oğlu kurt olur ademle büyüye de., Kurdu ne kadar beslersen besle o hep dağa ormana bakar.” gibi sözü edilen özelliğin yansıtıldığı atasözlerinin yanında “Aç kurt bile komşusunu dalmaz.” gibi insan davranışıyla doğrudan ilişkilendirilen ve kurda olumlu bir özellik yükleyen atasözlerinin olduğu göze çarpmaktadır.

Deve ile kurulan atasözlerinde bu hayvanın fiziksel büyüklüğü, boyunun uzunluğu, ağırlığı üzerinden birtakım öğüt ve iletiler aktarılmaktadır. “Allah deveye kanat verseydi damı taşı dağıtırdı., Deve silkinse eşeğe yük çıkar., Deveye: ‘Bir çömlek yapiver.’ demişler yedi kazan sütü devirmiş ‘Çok şükür bir kazasız çıktım.’ demiş.” gibi atasözleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında,

“Cahile laf anlatmak, deveye hendek atlatmaktan zordur.” ve “Deve kadar büyümüşün kulağı kadar haysiyetin yok.” gibi devenin yukarıda bahsedilen fiziksel özelliklerinden hareketle doğrudan insan davranışlarına gönderme yapan atasözleri de bulunmaktadır.

Atasözlerinde en sık yer alan hayvan adları içerisinde kuşun birçok atasözünde, karşılaşılan olumsuz durumlar için benzetme, örneklendirme ve insanların ümitlerini tazeleme gibi amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bu durumlara: “Anasız çocuk kanatsız kuş gibidir., Kadınsız hane kuşuz kafese benzer., Allah uçamayan kuşa alçacık dal verir., Garip kuşun yuvasını Allah yapar.” gibi atasözlerini örnek göstermek mümkündür. Ayrıca “Dişi kuş yapar yuvayı içini dışını sıvayı sıvayı., Erkek kuş gezer havai dişi kuş yapar yuvayı.” gibi atasözlerinde, bu hayvanın sergilediği davranışların insan davranışlarıyla bağdaştırıldığı ve evlerde düzeni sağlayanın kadınlar olduğuna yönelik bir iletiye yer verildiği dikkat çekmektedir.

Karşıt anlamlı adlar

Atasözlerinde en sık kullanılan ilk 100 kelime içerisinde yer alan var 351, yok 157, dost 183, düşman ise 139 kez geçmektedir. Bu adlardan “var/yok” ve “dost/düşman”ın karşıt anlamlı kelimeler olduğu bilinmektedir. Bu kelimelerin atasözlerinde sık yer alması, dahası birçok atasözünde birlikte kullanılması, ilgili bağlamda ortaya konan karşıtlığın kavranması ve karşıt anlamın öğrenilmesi hususlarında önemli örnekler olarak görülmektedir. Var/yok karşıt anlamlı adları ile ilgili olarak “Var akar yok bakar., Var ne bilsin yokun hâlden., Var varlatır yok söyler.” gibi atasözleri; dost/düşman karşıt anlamlı adları ile ilgili olarak da “Dost ağlatır düşman güldürür., Dost kusura bakmaz düşman ise beğenmez., Borç alınırken dost ödenirken düşmandır.” gibi atasözlerini, bu adların birlikte kullanımına örnek göstermek mümkündür.

Dost/düşman adlarının birlikte kullanıldığı atasözleri incelendiğinde, bu kelimelerle birlikte kullanılan sıfatların çoğunlukla aynı anlam alanı içerisinde yer aldığı, farklı kelimelerle benzer iletilerin aktarıldığı; bunun yanında bazı atasözlerinde bağlamına göre dost ve düşman kelimelerinin insanda uyandırdığı intibaların değişkenlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Örneğin “Ahmak dost akıllı düşmandan beterdir., Akıllı düşmandan korkma deli dosttan kork., Aşık düşman gizli dosttan yeğdir., Mürai dosttan doğru sözlü düşman yeğdir., Korkak dostun olacağına cesur düşmanın olsun.” gibi atasözleri, dost/düşman karşıtlığıyla kurulup farklı sıfatların kullanıldığı ancak aynı anlam doğrultusunda oluşmuş atasözleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dost kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük’te “Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılabilir kimse, düşman karşıtı...” olarak ifade edilmektedir. Bu açıklamadan hareketle dost olarak adlandırılan kişi; kendisinden emin olunan, kişiye zarardan çok yararı dokunan kişi olarak görülebilir. Dost kelimesi, düşman kelimesi ile birlikte kullanıldığı atasözlerimizde bu anlamı doğrultusunda çokça yer bulmaktadır: “Dost başa bakar düşman ayağa., Dost kusura bakmaz düşman ise beğenmez., Dost kazanırsan tut düşman kazanırsan gütt., Dost bin ise azdır düşman bir ise çoktur., Dost düşman kara gün içinde belli olur...” gibi. Bunun yanında “Bir dostun bin düşman kadar kahrı olur., Kilit dost içindir düşman için değil., Sırrını dostuna, dostunu düşmanına açma.” gibi dost ve düşman karşıt adlarının birlikte kullanıldığı bazı atasözlerinde “dost”tan da zarar gelebileceğine yönelik anlamların çıktığı dikkat çekmektedir. Dost ve düşman kelimelerinin atasözlerinde sık kullanılması, birlikte birçok atasözünde yer alarak çok farklı bağlamları ifade etmede etkili olması, benzer örneklerin farklı kelimeler yoluyla çoğaltılabilir olması gibi birtakım özellikler, dil eğitimi ve öğretiminde atasözlerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Cinsiyet bildiren adlar

Atasözlerinde sık kullanılan adlardan adam (205 kez) ve kadın (121 kez) cinsiyet bildirmekte; kız (165 kez), ana (145 kez), oğul (104 kez), baba (103 kez) ve karı (102 kez) ise hem cinsiyet bildirmekte hem de akrabalık ilişkisi ifade etmektedir. Bu kelimeler çok sayıda atasözünde, farklı bağlam ve anlamlarda kullanılmaktadır. Bu adların karşı cinsiyetle ve ilişkili olduğu kişilerle birlikte kullanıldığı atasözleri ele alındığında, birtakım karşılaştırma ve değerlendirmelere ulaşmak mümkündür. Bu adlardan en az ikisinin kullanıldığı atasözleri incelendiğinde “ana-kız” ve “baba-oğul” ilişkisinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Ana ve kız adlarının birlikte geçtiği “Analı kızlı sırları gizli., Ana ile kız dövüşmüş komşu da sahi sanmış., Anası söylemeden kızı tamamlar., Ana ile kız helva ile koz...” gibi atasözlerinde anneler ile kızları arasındaki doğal bağın, uyumun ve iyi ilişkilerin ortaya konduğu göze çarpmaktadır. Yine

“Kenarın gör bezin al anasın gör kızın al., Kız anasından görmeyince sofrayı kaldırmaz., Alma soysuzun kızını sürer gider anasının izini.” gibi atasözlerinde kız çocuğunun eğitimi ve gelişiminde annenin oynadığı rolün önemi dikkat çekmektedir. Bunun yanında ana-kız ilişkisinin seyrini olumsuz yönde değiştiren durumları ifade eden “Ana kızına taht kurar kız bahtı kocada arar.” ve “Anayı kızdan ayıran paradır.” gibi atasözlerimizin bulunduğu görülmektedir.

Baba ve oğul kelimeleriyle kurulmuş atasözlerinde, anne-kız ilişkisinde görülen birbirine bağlılık, uyum, yakınlık gibi durumların ön planda olmadığını söylemek mümkündür. “Baba oğlunun fenalığını istemez., Babanın sanatı oğula mirastır., Oğul babaya kız anaya yar olur.” gibi baba-oğul arasındaki yakınlığı ifade eden atasözlerinin yanında “Baba oğluna bir bağ bağışlamış oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş., İyi oğul bilir ana halini kötü oğul satar baba malını., Baba kırk oğul beslemiş, kırk oğul bir babayı beslememiş.” gibi baba ve oğul kelimelerinin birlikte geçtiği, baba-oğul ilişkisinin olumsuz yönlerini ortaya koyan ve kullanımı oldukça yaygın olan atasözlerinin olduğu dikkat çekmektedir.

Oğul ve kız adlarının birlikte yer aldığı atasözleri incelendiğinde, bu adların ifade ettikleri cinsiyete bağlı olarak davranış farklılıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. “Kızı var nazı var oğul var sözü var.” atasözü cinsiyetler arasındaki farklılığın davranışa yansımaya örnek olarak gösterilebilir. Bu adların birlikte kullanıldığı atasözlerinde dikkat çeken hususlardan biri de “evlilik”e yapılan vurgudur. Örneğin “Kızın kimi severse güveyin odur oğul kimi severse gelinin odur., Kızını fırsat bulunca oğlunu canın isteyince evlendir., Oğluna kız aramaktansa kızına oğul ara.” gibi birçok atasözünde oğul-kız sahibi olanlara, evlilik kurumu ile ilgili verilen öğütler yer almaktadır. Bunlara ek olarak her iki cinsiyetle ilgili ebeveynlere uyarı niteliğindeki atasözleri, bu adların birlikte kullanıldığı “Oğul varsa el ekmeği tattırma kızın varsa el evinde yatırma., Oğlunu dövmeyen kesesini kızını dövmeyen dizini döver.” gibi atasözlerinde göze çarpmaktadır.

Atasözlerinde sık kullanılan adlar olarak “ana” ve “baba” kelimelerinin birlikte geçtiği çok sayıda atasözü olduğu görülmüştür. Bu adların birlikte kullanılarak ebeveynlerin evlatları açısından önemini ortaya koyan “Ana baba bedduasını alan onmaz., Ana baba rüşvetsiz dosttur., Ana baba evlat için evlat kendi başı için.” gibi atasözlerinin ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine yargı bildiren önemli sözler olduğu dikkat çekmektedir. Yine anne ve babanın evlatlarına yönelik tutum ve davranışlarını karşılaştırmalı bir biçimde ele alan “Ana çeker zahmeti baba alır rahmeti., Ana över baba sever., Anasız çocuk evde çürür babasız çocuk çarşıda., Ananın dostu damat babanın dostu evlat.” gibi atasözleri çocuk yetiştirmede ebeveynlerin oynadığı rolleri yansıtması bakımından önemli görülmektedir. Bunun yanında, annenin evladına yaklaşımı ve onunla sahip olduğu bağları işleyen, anneyi ön plana çıkaran “Anası olmayanın babası olmaz., Baba öksüzü öksüz değil ana öksüzü öksüzdür., Ana analık olursa baba da babalık olur.” gibi atasözlerinin de yine anne-baba karşılaştırmasına yönelik dikkat çekici yargılar içerdiği göze çarpmaktadır. Son olarak, anne ve babanın sosyo-ekonomik durumunun evlatlarının yaşamına etkisini anlatan atasözlerine “Anan güzel idi hani yeri baban zengin idi hani evi., Anan ırgat baban ırgat sen de ırgat senden olan da ırgat., Anası soğan babası sarımsak kendi gülbeşeker çıktı.” gibi sözleri örnek vermek mümkündür.

Sık kullanılan fiillere yönelik bulgular

Atasözlerinde en sık kullanılan fiil, 1929 kez tekrar eden ol- fiilidir. Bunun yanında karşıt anlamlara sahip ya da birbirlerinin tersi durumlar için kullanılan gel- (428), git- (294); al- (311), ver- (323); gir- (130), çık- (263); ağla- (99), gül- (95) fiillerinin de atasözlerinde en sık yer alan ilk 100 kelime

içerisinde bulunduğu belirlenmiştir. Aynı atasözleri içinde birlikte kullanılan bu fiillerin farklı görevler üstlendiği, fiillerin kullanılış biçimlerinin bu yönüyle, dil eğitimine ilişkin önemli örnekler sunduğu dikkat çekmektedir.

Sık kullanılan gel- ve git- fiillerinin birlikte yer aldıkları birçok atasözünde adlaştığı göze çarpmaktadır. “Bekle gözlerim bekle ne gelen var ne giden., Bu dünya iki kapılı handır gelen bilmez giden gelmez., Gelen gidene rahmet okutur.” gibi atasözlerinde bu durumu görmek mümkündür. Atasözleri muhteva ettiği anlamlar dışında, bu anlamları oluşturan kelime ve kelime gruplarının çeşitliliği ve görevleri bakımından önemli bir kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Yine bu iki fiilin birlikte kullanıldığı “Biri giderse biri gelir., Giden gelse dedem gelirdi., Yılan yarpuzdan kaçır nereye gitse yarpuz karşısına gelir.” gibi daha birçok atasözünde dilek-şart kipinin anlam üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Benzer şekilde -gel ve -git fiillerinin birlikte kullanıldığı atasözlerinde, bu fiillerden birinin farklı görevde kullanılmasıyla “Bedavadan gelen bedavaya gider., Haydan gelen huya gider seldom gelen suya gider., Gönülsüz davara giden köpekten hayır gelmez., Hak gelince batıl gider.” gibi atasözlerinde görülen kesin yargılara ulaşılmaktadır. Bu örnekler de atasözlerinde sık kullanılan bu iki fiilin bir araya gelerek oluşturduğu anlatım özelliği açısından önemli görülmektedir.

Atasözlerinde sık kullanılan fiillerden -al ve -ver kelimeleri de birçok örnekte adlaştığı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Aldığını vermeyen aradığını bir daha bulamaz., Veren alır alan verir., Verenden al vurandan kaç., Haberi verenden alan uslu gerek.” atasözleri bu duruma birer örnektir. Bu iki fiilin birlikte kullanıldığı atasözleri incelendiğinde anlam olarak “ver-” eyleminin olumlu, “al-” eyleminin ise olumsuz bir tutum gibi ifade edildiği göze çarpmaktadır. “Veren el alan elden üstündür., atasözünde vermenin övüldüğü anlama karşılık, kişilerin olumsuz tutumlarını belirtmek için vermeden almanın istenmeyen bir durum olarak yorumlandığı “Almadan vermek Allah’a mahsustur., atasözü kişilerarası ilişkilerde eylemlerin karşılıklı olmasına vurgu yapması açısından önemli görülmektedir.

Çık- ve gir- fiillerinin diğer sık kullanılan fiiller gibi birçok atasözünde birlikte kullanıldığı belirlenmiştir. Benzer olarak bu fiillerin de atasözlerinde çeşitli görevlerle yer aldığı görülmüştür. “Beşikte giren mezarda çıkar., Elden çıkan ele girmez., Hesapsız giren zararlı çıkar., Kadiya yalnız giren sakalın sığayıp çıkar., Pazarlıksız giren haksız çıkar.” atasözlerinde bu fiillerden biri adlaştığı; “Fakirlik kapıdan girince aşk bacadan çıkar., Rüşvet kapıdan girince insaf bacadan çıkar., Zor kapıdan girerse şeriat bacadan çıkar.” gibi atasözlerinde de bu eylemlere ait öznenin durumu, eylemlerden birinin gerçekleşmesine bağlı olarak değişir. Atasözlerinde sık kullanılan bu fiillerin farklı yönleriyle ele alınabilmesi, Türk diline ait birtakım özelliklerin öğretilmesinde önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Atasözlerinde sık kullanılan ağla- ve gül- fiilleri de yukarıda ele alınan fiiller gibi birçok atasözünde beraber ve farklı görevlerde kullanılmıştır. Bu fiillerin bazı atasözlerinde adlaştığı, bazılarında ikileme oluşturduğu, bazılarındaysa ifadeye dilek-şart anlamı kattığı görülmüştür. “Açılan solar ağlayan güler., Ağlayanın bir derdi var gülenin beş., Ağlayanın malı gülene hayır etmez.” atasözlerini fiillerden en az birinin adlaşmasına; “Ağlaya ağlaya eken güle güle biçer., Allah güle güle verdirsin ağlaya ağlaya istetmesin.” atasözlerini ikileme oluşturmaya; “Martla nisan ağlarsa rençper güler.” atasözünü de şart kipine örnek göstermek mümkündür. Verilen örneklerin yanı sıra her iki fiilin de fiil görevini üstlendiği “Ağladım, başaramadım; güldüm, günüm geçirdim., Çocukla çıkma yola düşersen güler düşerse ağlar., Diriye gülerler ölüye ağlarlar.” gibi çok sayıda atasözümüz bulunmaktadır. Bu atasözleri de yine her iki fiilin farklı yönleriyle ele alınmasına olanak sağlamaları açısından önemli görülmektedir.

Sonuç

Türk atasözlerinde kullanılan kelimelerin listesi oluşturularak en sık kullanılan 100 kelime üzerinde birtakım bulgular ve yorumlara ulaşılan bu çalışmanın, Güzel ve Karadağ (2013) tarafından yapılan araştırma ile büyük oranda benzer sonuçlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Adı geçen araştırmadan farklı bir kaynağın tarandığı bu çalışmada, ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Gündelik hayatımızda oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan atasözleri ve bu sözlerde kullanılan kelimelerin gündelik yazılı materyallerde de sık kullanılmasını beklemek doğal bir durumdur. Belli dönemlere ait yazılı Türkçenin sıklık sözlüğünü oluşturan çalışmalar ve bu çalışmalardaki en sık kullanılan kelimeler ile atasözlerinde en sık kullanılan 100 kelime birlikte değerlendirildiğinde, belirli dönemlere ait yazılı kaynaklarda sık kullanılan kelimeler ile atasözlerinde sık kullanılan kelimelerin örtüşme düzeylerinin geçmişten günümüze bir düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum, Türk dili ve kültüründe çok eski dönemlerden beri var olan atasözleri ve bunları oluşturan kelimelerin günümüz yazılı ortamlarında çok sık tercih edilmediğini gözler önüne sermektedir.

Organ adları atasözlerinde sıklıkla yer almaktadır. Öyle ki “Baş, el, göz, yüz, ağız, ayak” organ adları, en sık kullanılan 100 kelime arasındadır. Organ adlarının atasözlerinde kullanımında sanath anlatımlara çok sık rastlandığı ve bunun yanında organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin atasözlerinin içerisinde yer aldığı görülmektedir.

“Atasözlerinde “at, eşek, it, kurt, köpek, deve, kuş” hayvan adları en sık kullanılan 100 kelime arasındadır. Bu hayvanların temsil ettiği birtakım özelliklerin, yer aldıkları atasözlerinde karşılaştırma ya da sınıflandırmaya tâbi tutulduğu dikkat çekmektedir. Bu karşılaştırma ve sınıflandırmalardan hareketle, insanların ilgili hayvanlara yükledikleri değer ve anlamlara yönelik birtakım ipuçlarına da ulaşılmaktadır. Bu noktada, hayvan adlarının atasözlerinde çoğunlukla benzetme amacıyla kullanıldığı bilinmelidir.

Karşıt anlamlı bazı adların atasözlerinde sık kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimelerin atasözlerinde sık yer alması, ayrıca çok sayıda atasözünde birlikte kullanılması, ilgili bağlamda ortaya konan karşıtlığın kavranması ve karşıt anlamın öğretilmesi açısından Türkçe eğitimi alanına önemli örnekler sunmaktadır.

Cinsiyet bildiren adlar, çok sayıda atasözünde farklı bağlam ve anlamlarda kullanılmaktadır. Bu adların atasözlerinde bazen karşı cinsiyetle bazen de akrabalık ilişkisi bulunan kişiyle birlikte kullanıldığı, bu noktada kişiler arası ilişkilere yönelik birtakım çıkarım ve değerlendirmelere kaynaklık ettiği dikkat çekmektedir.

Atasözlerinde sık kullanılan fiillerin birçoğunun karşıt anlamlara sahip olduğu ya da birbirlerinin tersi durumları ifade etmek amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Atasözlerinde birlikte kullanılan bu fiillerin birçok örnekte farklı görevler üstlenmesi ve kullanılış biçimleri göz önüne alındığında, ilgili atasözlerinin Türkçe eğitimine ilişkin önemli birer kaynak olarak değerlendirebileceğini söylemek mümkün görünmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (2016). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: Atasözleri sözlüğü-1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aytan, T. (2016). Türk çocuk edebiyatı üzerine bir söz varlığı çalışması: Atasözleri. *Millî Eğitim, Bahar 2016*(210), 425-445.
- Baş, B. (2002). Türkçe temel dil becerilerinin öğretiminde atasözlerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(12), 60-68.
- Baş, B. (2006). *1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *TÜBAR-XXIX-2011*, 27-61.
- Baş, B. ve Karadağ, Ö. (2012). Söz varlığı üzerine yurt dışında ve Türkiye’de yapılan temel araştırmalar. *Millî Eğitim, Kış 2012*(193), 81-105.
- Çakmakçı, C. C. (2018). Türk atasözleri ve deyimlerindeki kelime serveti ve kavram geliştirme sürecinde kullanımları. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, 10(3), 148-168.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çoşar, A. M. (2008). Bir adlandırma ögesi olarak organ adları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(4), 1049-1079.
- Doina, M. (2017). *Proverb capitalization in terms of educating the child of tomorrow*. 251-262. Education, Religion, Family in contemporary society (Edt: Alculescu, I; Manea, A. D.; Morariu, I. M.). Germany: Lambert Academy Publishing.
- Dolunay, S. K. (2012). Türkçe ve dil bilgisi öğretiminde sıklık çalışmalarının yeri. *Gazi Türkiyat, Bahar 2012*(10), 81-89.
- Esgin, A. (2016). Yurt dışında yapılmış söz varlığı çalışmalarının yöntemleri üzerine bir değerlendirme. *Millî Eğitim, Bahar 2016*(210), 55-83.
- Güzel, A. ve Karadağ, Ö. (2013). Kelime sıklığı açısından Türk atasözleri üzerine bir değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 274-280.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1963). Kelime grupları ve kuralları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 11(1963), 203-244.
- İçel, H. (2009). Türkçede atasözü deyim ilişkisi. *Türk Dili*, 2009-1(687), 205-212.
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Karadağ, Ö. (2017). Dil eğitimi araştırmaları için bir değişken önerisi: Kelime hazinesi katsayısı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(2), 532-537.
- Kurudayıoğlu, M. (2005). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kurudayıoğlu, M. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir değerlendirme. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 1797-1808.
- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2005). Kelime hazinesi çalışmaları açısından kelime kavramı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 293-307.
- Nedeva, S. (2014). Achieving better intercultural communication through learning to interpret the cultural value of proverbs in a language and the way they reflect national character. *Revista Economică*, 66(1), 105-116.

- Onan, B. (2016). Sözcük varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması. *Millî Eğitim*, 210(Bahar, 2016), 11-29.
- Oy, A. (1972). *Tarih boyunca Türk atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ölker, G. (2011). Sözlük türleri ve kelime sıklığı sözlüğü üzerine. *Dil Araştırmaları*, 9(Güz 2011), 45-60.
- Ölker, G. (2011). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 30-45.
- Popescu, I. I. (2009). *Word frequency studies*. Germany: Mouton de Gruyter.
- Şahin, H. (2009), “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4(3), 2020-2036.
- Tezcan-Aksu, B. ve Adalı, E. (2018). *Çağdaş Türkçenin sıklık sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Türk atasözleri*. İstanbul: Excellence Publishing.